

1. LA CREACIÓ DE TELEVISIÓ VALENCIANA

La importància de la política en el seu naixement

Radiotelevisió Valenciana (RTVV) és producte de la recuperació de les institucions d'autogovern del poble valencià, plasmada en l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, que entrà en vigor l'1 de juliol de l'any 1982. Després de les primeres eleccions a les Corts Valencianes modernes, que tingueren lloc el 8 de maig del 1983, el socialista Joan Lerma i Blasco (València, 1951) va esdevenir el primer president de la Generalitat elegit mitjançant les urnes. Cal recordar que aquesta institució es trobava sense funcions ni competències des de l'any 1707.

Acabada la dictadura de Francisco Franco, el País Valencià iniciava la transició a la democràcia amb la tornada i la legalització de les associacions polítiques, sindicals i socials, dins un camí on el govern de la monarquia, encapçalat per Adolfo Suárez, convocava la primera contesa electoral de l'Estat per al 15 de juny del 1977. Els diputats i senadors triats pels valencians conformaren, el 4 d'agost de l'esmentat any, el primer Plenari de Parlamentaris de l'etapa preautonòmica, que en abril del 1978 va nomenar Josep Lluís Albinyana (PSOE) com a cap del Consell del País Valencià (nom oficial aleshores d'aquest territori). Al cap de poques setmanes, el 9 d'octubre de l'any 1977 es produïa el punt àlgid de la transició a la democràcia i a la autonomia a terres valencianes: la manifestació que reuní centenars de milers de ciutadans als carrers (mig milió de persones per a algunes fonts, si bé d'altres no hi són tan optimistes¹) del cap i casal per reclamar els drets del seu poble i dels seus habitants al crit de "llibertat, amnistia, estatut d'autonomia".

L'acord que féu possible l'aprovació de la carta magna dels valencians, preparat anys després per les dues forces majoritàries del moment a la capital de l'Estat (UCD i PSOE), incloïa, entre altres qüestions, l'oficialització de la denominació *Comunitat Valenciana*

com a solució a la manca de consens entre *País Valencià* (pròpia de les formacions d'esquerres i nacionalistes) i *Regne de València* (utilitzada per les centristes, dretanes i regionalistes); l'assumpció de la senyera amb franja blava front a la de les quatre barres nues i l'escut del Consell (que fou l'oficial durant el període d'Albinyana com a màxim responsable preautonòmic) i la denominació popular de la llengua sense cap esment a la seua filiació idiomàtica.

Un Estatut, d'altra banda, orfe dels privilegis polítics del basc o del català i, fins i tot, de l'andalús o del gallec. La transició acabava, d'aquesta manera, amb un clar triomf de la tradició blasquista² i regional del fet diferencial valencià enfront de les tesis de l'intel·lectual Joan Fuster i Ortells (Sueca, 1922-1992), que suposaren un trencament amb la visió que la burgesia de l'època tenia del País Valencià. Aquestes propostes, que sorgiren com a conseqüència de l'impacte de les seues obres *Nosaltres, els valencians* i *El País Valencià*, reberen adhesions provinents dels cercles universitaris i intel·lectuals. Aquest discurs col·locava elements de recuperació nacional en el centre del debat polític i va exercir una certa influència en els partits hegemònics de l'esquerra valenciana (PSPV-PSOE i PCPV-PCE).

L'esquerra aconseguí les majories en les primeres eleccions generals del 1977 al País Valencià³, de la mateixa manera que en les alcaldies de les tres capitals de província. La presència dins el debat intern dels socialistes i els comunistes d'aspectes com la recuperació del valencià (perseguit durant la dictadura), la laïcitat o l'assumpció d'elements del discurs fusterià, com la denominació *País Valencià*, provocà la reacció d'un cert nombre de ciutadans, principalment de l'àrea del cap i casal i de la seua rodalia. I és que aquests elements trencaven amb principis fonamentals d'un imaginari que s'havia establert, amb el suport del règim franquista, com el tradicional i revelador de *l'auténtica personalidad valenciana*, i que durant la transició

democràtica rebé el suport de la Unió de Centre Democràtic i Aliança Popular.

L'immobilisme de les postures autonòmiques d'aquests partits i la conflictivitat del procés, que va acabar amb diversos episodis de violència i amb els principals àmbits mediàtics de la ciutat de València posicionats a favor dels sectors conservadors, portaren els dirigents més pragmàtics del PSPV i del PCPV a negociar eixides amb la UCD, que al llarg de tot el procés es mantingué inamovible davant les preferències de país de l'esquerra guanyadora.

Malgrat les seues derrotes en les urnes, la dreta valenciana aconseguí mantindre, passats els primers anys d'autogovern, un important pol d'influència en el conjunt de la naixent política autonòmica valenciana: el diari *Las Provincias*. L'aleshores sotsdirectora, i posterior directora, d'aquest rotatiu, María Consuelo Reyna, va conservar una dura línia editorial, basada en l'anticatalanisme, fins a la seua destitució en setembre del 1999, que obligà els diversos governs dels socialistes Joan Lerma a evitar el trencament de l'imaginari col·lectiu tradicional del País Valencià, consolidat durant el franquisme.

De totes maneres, cal afegir que mai no es va visualitzar cap cost electoral en els resultats de les candidatures del PSOE durant el període de la transició democràtica i els dotze anys d'hegemonia socialista en les Corts Valencianes. Això sí, va condicionar la política que el seu secretari general desenvolupà com a president de la Generalitat entre els anys 1982 i 1995. Una majoria absoluta sense pal·liatius –cinquanta-un dels vuitanta-nou escons de les Corts Valencianes– demostrà l'escàs impacte de la Batalla de València⁴ en la línia de flotació i en la base electoral dels socialistes, però no permeté a l'aleshores principal força del País Valencià prodigar-se massa en una acció de govern que poguera despertar la reacció dels sectors aglutinats a l'entorn del flanc conservador.

Aquest moviment rebé diverses denominacions, començant per la molt popular de *blaverisme*, que sol provenir del progressisme, fins a *valencianisme*, que és la preferida pels seus acòlits, passant per la de *búnquer barraqueta*⁵ o la d'*anticatalanisme*, neutra, dirigida a l'anàlisi política, prou adequada per a un assaig com aquest. Els elements distintius del territori valencià es basaven, d'acord amb aquest moviment, en un regionalisme que tenia la pertinença a l'Estat espanyol com a referent indefugible. La taronja, la barraca, la llengua en els seus usos vulgars i col·loquials, les falles... Una radiografia del món rural, ben arrelada en la figura de Vicent Blasco Ibáñez, tant en la seua vessant literària com en la política, que trobava els seus equivalents culturals, d'acord amb la visió de Juli Esteve⁶, coordinador d'informatius de TVV durant els seus primers sis anys, en les *varietés* de Rosita Amores, els concerts de Francisco, les excentricitats del *Titi* i el món faller en tota la seua extensió.

Tot aquest univers simbòlic es veuria confirmat amb el consens que donà com a fruit l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana de l'any 1982, i era el que durant llargs mesos havien defensat els partits de dreta (Unió de Centre Democràtic, Aliança Popular, Unió Regional Valenciana), i que havia difòs amb tota mena de detalls el seu entramat de mitjans de comunicació afins. Precisament, María Consuelo Reyna, en aquell moment sotsdirectora de *Las Provincias*, mantenia una ferma amistat amb el futur primer director general de Radiotelevisió Valenciana, Amadeu Fabregat Mániz (Torreblanca, 1948), home que "imprimí caràcter a la gestió de l'ens"⁷. Així ho confirmen, de la mateixa manera, l'esmentat Esteve i Josep López en les seues respectives col·laboracions en *La televisió (im)possible*.

En aquest sentit, cal comentar que, si bé els protagonistes implicats mai no han aclarit qualsevol mena de pacte entre els dirigents del socialisme en el

govern i l'entramat mediàtic anticatalanista, la convivència de la televisió i de la ràdio públiques valencianes amb els sectors conservadors de la societat valenciana pel que fa a tot aquest ideari, ben definidor de la identitat agrària regional, ha estat prou notable en la programació i en els continguts de Canal 9 al llarg dels seus quasi 20 anys d'existència. I, com no, durant l'etapa de la seua presentació i consolidació.

L'executiu de Joan Lerma va apostar per la legislació dels mitjans de comunicació públics. Els textos legislatius referents al centre territorial de Radiotelevisió Espanyola i a la creació de Radiotelevisió Valenciana foren la tercera i la setena que s'aprovaren durant el 1984, segon any de la primera legislatura de les Corts Valencianes contemporànies. Després d'uns temps complicats i d'enfrontament, i assolida (almenys aparentment) la normalitat gràcies a la posada en funcionament de la cambra autonòmica, des del grup socialista es disposaven a desenvolupar el contingut de l'Estatut per tal de donar forma a l'autonomia i vertebrar el territori.

La llei institucional bàsica del poble valencià especificava, dintre del seu títol dedicat a les competències, que "(...) la Generalitat Valenciana podrà regular, crear i mantindre la seua pròpia televisió, ràdio i premsa i, en general, tots els mitjans de comunicació social per al compliment de les seues finalitats" (article 37, punt 3). Així, amb l'afany que l'autonomia valenciana comptara amb instruments de comunicació que afavoriren el seu desplegament, es plantejà la llei 4/1984 de creació de Radiotelevisió Valenciana. El socialista Ernest Nabàs Orenga va seguir de prop el projecte de desenrotllament d'aquesta entitat pública de mitjans de comunicació.

Responsable de Comunicació de la Generalitat l'any 1982, aquest periodista ingressà dins el personal de la Conselleria de Presidència establerta pel primer govern de Lerma després de les eleccions del 1983, el

titular de la qual era Rafael Blasco i Castany (Alzira, 1945). Més endavant ocupà el càrrec de redactor en cap de *Mediterráneo* fins que a l'abril del 1985 esdevingué secretari de Comunicació del PSPV-PSOE. A més, Nabàs fou diputat, en representació de la circumscripció de Castelló, durant tres legislatures en l'hemicicle valencià. Tot aquest bagatge el fa esdevenir un testimoni d'excepció del naixement teòric i físic de RTVV.

Les bases fonamentals sobre les que s'assentava la necessitat de crear l'entitat consistien en la consolidació de l'autonomia, la vertebració del País Valencià, la normalització del valencià i el foment d'una indústria audiovisual. "Es volia crear un país amb força i autonomia real", comentà l'exdirigent del PSPV, circumstància per la qual es precisaven "instruments fonamentals", entre els quals va citar "els mitjans de comunicació, com ara la ràdio i, sobretot, la televisió".

Ara, la possibilitat que les comunitats autònomes comptaren amb cadenes pròpies provocà "resistències dins el PSOE", segons reconegué Ernest Nabàs, que en va posar com a exemple que l'aleshores president del Govern central, Felipe González, "no hi estava d'acord". No obstant això, aquest exdiputat del grup socialista va confirmar que, finalment, "als territoris que posseïen llengua pròpia se'ls obria la mà". A més, les cròniques disputes internes que presentava la federació valenciana dels socialistes també hi feren acte de presència. I és que qui va ser conseller de Cultura, Educació i Ciència i secretari d'Organització del PSOE, Ciprià Ciscar, es trobava enfrontat al cap del Consell, Joan Lerma, pel control orgànic del partit. En el moment de configurar RTVV, el polític de Picanya (l'Horta) mostrà la seua oposició al nou organisme, aspecte que Nabàs va considerar una contradicció, ja que Ciscar "hi havia impulsat la llei d'ús i ensenyament del valencià". Així, el periodista relacionà aquesta actitud, "probablement", amb l'existència d'equilibris

interns dins el PSPV. Això sí, va afegir que "una vegada es va posar en marxa Canal 9, Ciscar li va donar suport".

Una vegada superats aquests entrebancs, calia explicar els objectius amb què naixia Radiotelevisió Valenciana. Sobre la vertebració del país, aquest exresponsable recordà que "no hi havia cap mitjà ni escrit ni de ràdio que cobrira tot el territori valencià". En aquell moment, i segons el testimoni de Nabàs, "el diari *El País* fou l'únic que tenia una edició de País Valencià, mentre que els altres presenten edicions comarcals, però no per a tot el país, si bé a partir d'aquell moment aparegueren programes en emissores" que cobrien la totalitat de l'àmbit valencià.

"Mirat amb distància, en les dues primeres legislatures del govern de Joan Lerma es va incrementar de forma espectacular la modernització i la vertebració del país", va prosseguir l'exsecretari de Comunicació del PSPV-PSOE. En aquest sentit, remarcà que "totes les organitzacions adoptaren estructura de país, menys l'Església".

Ernest Nabàs també va tractar la qüestió de la normalització lingüística. Així, assenyala que Radiotelevisió Valenciana estava pensada per "contribuir a la recuperació lingüística, amb la llei d'ús i ensenyament del valencià ja aprovada". Les emissores de televisió i ràdio havien d'erigir-se en "l'instrument de divulgació més important per mantindre el valencià". A més, aquells anys acolliren les primeres generacions d'estudiants que cursaren la llengua en les escoles i instituts, circumstància que convertia en necessària "una televisió pública valenciana majoritàriament en valencià, i en un valencià científic". En aquesta línia, especificà els partits de futbol i les pel·lícules com a exemples de les possibilitats que oferia RTVV pel que feia a la recuperació de l'idioma propi.

Sobre el foment del sector audiovisual autòcton, Nabàs va assegurar que l'entitat havia de propiciar que "hi apareguera una indústria audiovisual de futur".

D'aquesta manera, es desenvoluparien "altres plataformes", ja que durant el temps de la implantació de Televisió Valenciana aquestes es limitaven a Madrid i Barcelona, ciutats que capitalitzaven el conjunt del sector arreu l'Estat. La creació d'estudis de doblatge, que s'encarregarien dels films i les sèries, també entrava dins aquest epígraf. De fet, Joaquín Azagra i Joan Romero, que participaren en els governs de Joan Lerma al front de la Generalitat, han afirmat que "van ser anys en què el segon PEV [Pla Econòmic Valencià] va primar la modernització de les estructures productives valencianes amb iniciatives innovadores en camps sensibles de l'economia valenciana –IMPIVA, Parcs Tecnològics, IVF, Caixes d'Estalvis, cooperativisme agrari–, de les seues infraestructures –des del *bypass* de la capital a la millora de les xarxes comercials de carreteres– i pel que fa a la cultura –IVAM, RTVV– i fins i tot al funcionament de l'administració (compare's la diferent gestió de la inundació del 1982 amb la del 1987, tant pel que fa a Protecció Civil com en les posteriors reparacions)"⁸.

L'espill de Televisió de Catalunya

En el moment en què Rafael Blasco, com a conseller de Presidència, va defensar la llei de creació de RTVV davant les Corts Valencianes, allà per l'any 1984, TV3 ja havia començat les seues emissions. I és que Catalunya va celebrar les seues primeres eleccions el 1980: Convergència i Unió (CiU) es va imposar per majoria simple i, malgrat que en el seu programa electoral no es va dedicar cap apartat especial ni destriable a la creació d'uns mitjans de comunicació públics catalans, el projecte de la posada en funcionament d'aquests es va iniciar pocs mesos després que Jordi Pujol Soley (Barcelona, 1930) formara el seu primer govern. En un primer moment, fou el conseller de Cultura, Max Cahner, qui es féu càrrec de les gestions.

Fins aquell moment, els dos canals de Televisió Espanyola havien sigut els únics que havien funcionat a Catalunya. Aquesta circumstància, juntament amb el llast que suposaven els 40 anys de centralisme imposats per la dictadura franquista, podia provocar que, almenys des de Madrid, es donaren indicacions perquè la futura Televisió de Catalunya es limitara a tractar aspectes relacionats amb el folklorisme i l'antropologia. L'esmentat Cahner, en una reunió que tingué lloc a la capital de l'Estat, ja va advertir que el seu objectiu consistia en “una televisió que parlés de tot, no només de sardanes”⁹.

Es pretenia, com mesos després s'especificà, una cadena “substitutiva, no complementària”. En aquest sentit, el director general del projecte del tercer canal, Alfons Quintà, va delimitar clarament les intencions de la Generalitat de Catalunya en unes declaracions realitzades en octubre de l'any 1982: “No volem una televisió casolana i folklòrica que parli de Catalunya des de Catalunya, sinó un canal professional i institucional que parli de tot des d'una perspectiva catalana”¹⁰. No obstant això, les esferes del Govern central no combregaren amb aquests missatges.

De fet, poc després, en gener del 1983, José María Calviño, primer director general de Radiotelevisió Espanyola (RTVE) durant l'època de Felipe González, aconsellà al govern autonòmic “que fessin una televisió folklòrica”, d'acord amb la revista *El Temps*. “Seria absurd comprar programes com *La casa de la pradera* o *Dinastía*”, va afegir el dirigent mediàtic en una visita a Barcelona. Aquesta divergència de criteris entre Madrid i la capital catalana va portar Jordi Pujol a declarar, amb una ironia ben fina, que “no sé si vol dir que hem d'ensenyar a la gent com es beu amb porró”¹¹. L'enfrontament de posicions provocà que Calviño matitzara les seues paraules i aclarira que on es referia a folklòrica, volia dir antropològica. Açò, segons l'esmentat setmanari, va tindre com a conseqüència que

no tan sols els polítics, sinó també els intel·lectuals, se sumaren a l'enfrontament com a mostra de rebuig cap als intents de l'òrbita de l'executiu central, en mans del PSOE, de decidir la línia de programació de la futura TV3.

L'activitat legislativa del Parlament de Catalunya per assolir una base legal per desenrotllar una televisió pública que abastara tots els seus dominis va tindre el seu primer punt culminant el 3 de desembre del 1981, amb l'aprovació d'una proposició de llei pel desenvolupament d'un tercer canal. Més endavant, en agost del 1982, Alfons Quintà és nomenat director general del projecte de tercer canal. No obstant aquests avanços, no pogué ser fins al 30 de maig del 1983 quan la cambra catalana oferí el seu vistiplau a la llei de creació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV). Mesos després, es produí el moment clau per a la *legalització* definitiva de TV3: el Congrés dels Diputats va donar el seu llum verd a la llei del tercer canal de televisió el 12 de gener del 1984. CiU exercí la seua influència votant a favor de la proposta amb una contrapartida ben clara, el reconeixement legal d'una cadena que la vespra de l'11 de setembre del 1983 ja havia oferit la sèrie *Dallas* en català.

Els mandataris televisius aprofitaren, probablement, aquesta circumstància per inaugurar les seues emissions oficials dies després de l'aprovació del text legislatiu esmentat en darrer terme: el 16 de gener del 1984. Això sí, la legalització no es va publicar de manera oficial fins al 29 de desembre d'aquell any. D'aquesta forma, Televisió de Catalunya fou la segona cadena autonòmica de l'Estat a emetre, després d'Euskal Telebista, que ho féu per primera vegada el 31 de desembre del 1982, amb un missatge de l'aleshores *lehendakari*, Carlos Garaikoetxea.

La importància de la comunicació en una societat

Estar comunicat és una necessitat essencial per al ciutadà. En les societats democràtiques la informació lliure i veraç és imprescindible: la seua existència està protegida per les lleis i resulta indispensable per poder garantir els drets de l'individu per a la formació de les opinions. Davant aquest context, no és difícil fer-se una idea de la gran influència dels instruments de comunicació, en les seues distintes modalitats (premsa, ràdio i televisió), i en el conjunt de la societat en què treballen.

Els grups de poder econòmic, en el seu afany per apropar-se a l'hegemonia social, han tractat de controlar els diversos conglomerats de mitjans de masses per tal d'acostar el poble als postulats que més els interessin. Però la situació és més complexa. La consecució dels llocs prominents de les altes instàncies polítiques (el Consell de la Generalitat Valenciana, el Govern central) garanteix l'esmentada hegemonia, constitueix el pas previ a aquesta. Les majories electorals s'aconsegueixen després de polsar els diferents gustos i les diverses preferències dels ciutadans del País Valencià. Si els votants estimen oportuna l'aprovació d'un text legal on s'arreglen drets per a la població homosexual, on s'amplia la cobertura social i laboral, on es rebaixen impostos o se subvencionen les empreses, la formació governamental guanyarà el favor de la societat a què serveix mitjançant l'adaptació del seu programa (i de la seua acció política, que en algunes ocasions no s'ajusta a aquest) a les tendències que generen els individus.

Però quines són les circumstàncies que generen aquestes inquietuds? Per què els membres d'un cos social passen a reivindicar, en un moment determinat, unes demandes concretes que abans no sol·licitaven? Com s'explica que milions de persones s'adaptin a un nou escenari polític o s'enfronten a aquest amb virulència? És clar que els creadors d'opinió, els líders

d'expressió en els diversos *mass media* són, en bona mesura, responsables de tot açò. Els periodistes i els columnistes tracten de donar forma a les actituds dels milers de ciutadans, i representen, davant aquests raonaments, un caramel molt dolç per als grups de pressió econòmics i empresarials, que veuen en els mitjans de comunicació la clau per fer-se amb el control de la presa de decisions en els assumptes polítics.

Experiències prèvies a RTVV al País Valencià

Rafael Xambó i Olmos és una de les persones que ha estudiat, amb una profunditat més gran, el món dels mitjans de comunicació al País Valencià. Psicòleg i sociòleg, dins la seua trajectòria hi han fites com el premi extraordinari de doctorat per la tesi *El sistema comunicatiu valencià* o la seua condició de professor titular de Sociologia de la comunicació de masses al Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València.

Els mitjans de comunicació tingueren un paper crucial en la difusió dels principis de l'anticatalanisme, vessant del conservadurisme espanyol al territori valencià. Ací es troba una de les claus de la transició autòctona: partits polítics, entramat mediàtic (propagandista) i actes al carrer constituïen tres parts del mateix. Una ideologia que no era la que guanyava en les urnes, una informació enfocada en l'adoctrinament de les masses i una reacció –“sovint violenta”, en paraules del professor Alfons Cucó¹²– que sorgia arran del clima de crispació i d'enfrontament produït pels dos factors esmentats anteriorment representaven peces d'un mateix esquema.

De fet, Xambó exposava com una portada del diari *Las Provincias* destacava la condecoració –*el lazo al mérito civil*– que la seua sotsdirectora rebia a mans de l'aleshores delegat del Govern, José María Fernández del Río (UCD). Els motius del premi es basaven en els